

ARCHIVUM ANATOLICUM (ArAn)	12/1	2018	71-82
----------------------------	------	------	-------

É abi-ka imaqut
“SENİN BABANIN EVİ YIKILACAK”*

Remzi KUZUOĞLU**

Makale Bilgisi

Başvuru: 7 Mart 2018

Kabul: 11 Nisan 2018

Article Info

Received: March 7, 2018

Accepted: April 11, 2018

Öz

Eski Kaneş şehrinde sürdürülen arkeolojik çalışmalar günümüzden yaklaşık 4000 yıl önceki Anadolu ve Asurlu tüccarların ikametgâhları hakkında önemli bilgiler vermektedir. Aynı zamanda Anadolu'nun en eski yazılı belgelerine ev sahipliği de yapan bu yapılar, sadece yaşam alanları olarak hizmet vermemişler, ofis ve depo olarak da aktif bir biçim de kullanılmışlardır. Eski Asurca metinlerde evlerin planları, kaç odalı oldukları veya inşasında kullanılan malzemeler hakkında net bilgiler yoktur. Genellikle gayrimenkul olarak alınıp-satıldıkları veya borca karşılık rehin verildikleri metinlerden bilinmektedir. Kültepe'de 1988 yılı kazılarında ortaya çıkarılan ve Asurlu tüccar Aššur-rē'ī ile oğlu Pīlah-Īštar'a ait arşivde ele geçen üç belge bize bu yapılarla ilgili farklı bilgiler sunmaktadır. Metinlerden ikisi bakımsızlık ve ihmalden dolayı yıkılmak üzere olan bir evle ilgilidir. Diğer metin ise Asurlu bir şahsın evinin üzerine yıkılan bir yapı sebebiyle zor duruma düşmesi hakkındadır.

* Bu çalışma 2015 Yılında Muğla'da gerçekleştirilen I. Anadolu Uygarlıkları Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur.

** Aksaray Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, kuzuoglu@hotmail.com.

Anahtar Kelimeler: Eskiçağ, Eski Anadolu, Kültepe/Kaneş, Çivi Yazısı, Ev.

Abstract

É abi-ka imaqqut “Your Father’s House Will Collapse”

The Archeological excavations conducted at ancient Kanesh City provide us with significant information about the houses of the Assyrian traders. The residential houses uncovered at the Kārum place of Kültepe have the most ancient written documents of Anatolia which represents the best samples of civil architecture of this region, dated back to 4000 years ago. These structures belonged to Anatolians and Assyrian traders and were used not just as residential buildings but as offices and storages too. There is no information about the plans of houses and number of rooms in the Old Assyrian documents. The archives belong to Pīlah-Ištar the son of Aššur-rē’ī, uncovered during excavations in 1988 which includes three documents mentioning unique situation about houses. Two of the documents are related to a house which was about to collapse because of negligence and squalidness. The other document is about a building that fell down over a house of an Assyrian trader, who as a result faced difficulty.

Keywords: Ancient History, Old Anatolia, Kültepe/Kanesh, Cuneiform, House.

Türk Tarih Kurumu adına 1948’den beri sürdürülen eski Kaneş şehri kazıları pek çok mühim arkeolojik eserin bulunmasına olanak sağlamıştır. Başta çivi yazılı tabletler olmak üzere ortaya çıkarılan bu buluntular, Asur Ticaret Kolonileri Çağı (M.Ö. 1974-1719) olarak da adlandırılan döneme ait bilinmeyenleri gün yüzüne çıkarmakta, böylelikle de M.Ö. 2. Binyıl’ın ilk çeyreğinde Anadolu ve Asur toplumlarını daha iyi tanımamızı mümkün kılmaktadır.

Bugünkü ismi Kültepe olan bu eski ören yerinde gerçekleştirilen çalışmalar, şehrin yaklaşık 2 km çapında bir alan üzerine kurulu olduğunu, Tepe ve Aşağı Şehir olarak iki kısımdan meydana geldiğini, Tepe’de tapınak ve sarayların¹, Aşağı Şehir’de ise yerlilerin ve Asurlu tüccarların beraber yaşadıkları² mahalleler, sokaklar ve meydanların bulunduğunu ortaya

¹ Özgüç 1999: 7 vd.

² M.Ö. 18. yy’ın bir döneminde şehir nüfusunun yaklaşık 25.000 olduğu düşünülmektedir. Bkz. Barjamovic 2014: 66.

koymaktadır.³ Kaneš'te görülen bu şehirleşme tarzının Eski Asur Dönemi'nde Orta Anadolu genelinde izlenebildiği ve bunun M.Ö. 3. Binyıl Anadolu şehirlerindeki yapı tarzından etkilendiği, bununla birlikte daha sonraki dönemde Hitit mimarlığına da tesir ettiği ifade edilmektedir.⁴

Anadolu'nun en eski yazılı belgelerine ev sahipliği yapan ve Kaneš'te Aşağı Şehir olarak adlandırılan *kārum* alanında ortaya çıkarılan konutlar, günümüzden yaklaşık 4000 yıl önceki Anadolu sivil mimarisinin en güzel örnekleri olarak karşımızda durmaktadır. M.Ö. ± 1835'te ve 18. yy'ın sonlarına doğru meydana gelen iki büyük felaket sonucunda tahrip olan bu yapılar, Anadolu ve Asurlu tüccarlara ait olup, sadece yaşam alanları olarak hizmet vermemişler, aynı zamanda ofis ve depo olarak da kullanılmışlardır.⁵ Arkeolojik çalışmalar bu çok yönlü yapıların, sahiplerinin konumlarıyla bağlantılı olarak farklı büyüklüklerde ve planlarda inşa edildiklerini, temellerinin taş, duvarlarının ise kerpiçten ve sıvalı olduklarını göstermektedir. Çoğunlukla iki katlı olan bu evlerde, oturma ve yatak odası olarak kullanılan odalar üst katta, ocak ve fırına sahip mutfak ile çivi yazılı belgelerin de muhafaza edildiği arşiv odaları giriş veya bodrum katında yer almaktadır.⁶

Eski Asurca çivi yazılı belgelerde “ev” kelimesi⁷ Sumerce É veya Akadca *bētum* olarak geçmektedir (CAD B, 282). Bu kelimelerin yanına getirilen isimlerle de dini ve idari yapılar ifade edilmiştir.⁸ Metinlerde genellikle Asurlu veya Anadolu şahısların yaşam alanları veya işyerleri olarak kaydedilen bu yapıların mühürlendikleri, alınıp-satıldıkları, miras hakkı ya da borca karşılık rehin olarak verildikleri veya el konuldukları bilinmektedir.⁹ Bununla birlikte metinlerde, inşa edildikleri, duvarla çevrildikleri¹⁰ veya onarıldıklarına dair bilgilerin yanında, nadir de olsa, bir evin yapımı için gerekli kerpiç, ağaç kirişler ile sıvanan bir çatı hakkında

³ Özgüç 2005: 51; Kulakoğlu 2010: 45.

⁴ Özgüç 2005: 52.

⁵ Özgüç 2001: 370.

⁶ Larsen 2010: 53-55.

⁷ “Ev” kelimesi Eski Asurca'da “mal, mülk, aile” karşılığında da kullanılmaktadır. Bu hususta bkz. Günbattı 1989: 58-59.

⁸ Saray (É.GAL), tanrı Adad'ın tapınağı (É^dIM), *kārum* dairesi (*bīt kārim*), tüccar dairesi (*bīt tamkārim*), yerli dairesi (*bīt nuaim*), kâtip evi (É DUB.SAR), marangoz hane (*bīt naggārim*), yağ evi (É İ.GİŞ), çıkış vergisi dairesi (*bīt mūšim*) ve sığır evi/ahır (*bīt alpim*) gibi.

⁹ Veenhof 2011: 211 vd.; Kuzuoğlu, 2005: 79-81; Albayrak 2000: 1 vd.; Albayrak 2015: 15-24; Bayram - Veenhof 1992: 88.

¹⁰ Günbattı 2014: 71-76.

bilgi veren ifadeler mevcuttur.¹¹ Ancak, evlerin planları veya kaç odalı oldukları hakkında herhangi bir malûmat yoktur. Sadece, yaklaşık 108 ve 360 m² ölçüleri olan iki ev'den bahsedilmektedir.¹²

Konumuzla ilgili olması sebebiyle burada tekrar değineceğimiz üç metin (I 708; I 577; Kt 88/k 487) ile ilk defa bu çalışmada ele alacağımız iki belge, yıkılan veya yıkılmak üzere olan Asurlu şahıslara ait evlere dair birtakım bilgiler vermektedir. İlk metin (I 708) Alala isimli şahsın, ilgili satırın kırık olması sebebiyle ismini öğrenemediğimiz bir şahsa yazdığı mektuptur.¹³ Metinde kime ait olduğunu bilemediğimiz boş bir evin yıkılmak üzere olduğu bilgisi şu ifadelerle anlatılmaktadır: [bé]-tum / i-ma-qú-ut⁸ [i-qé-r]a-bé-tim / ma-ma-an⁹ [lá-š]u “Ev yıkılacak. (Evin) içinde hiç kimse yoktur”. Asurlu tüccar Pūšu-kēn’in Abu-šalim, Šu-Anum, Šalim-Aššur ve Enišru’ya yazdığı mektupta (I 577) ise arka kısmı yıkılan bir evden bahsedilmekte ve evin onarımı ile Enišru adında bir şahsın alakadar olacağı ifade edilmektedir.¹⁴ ⁴a-ša-me-ma / ur-kâ-at⁵ É^{bé-tim} / ma-qí-it ...¹⁹ a-hu-ú-a a-tú¹-nu / E-ni-iš-ru²⁰ na-hi-da-ma É^{bé-tam}²¹ li-ta-ší: “İşitiyorum ki evin arka kısmı yıkıldı. ... Sizler kardeşlerimsiniz. Enišru (bu hususla) ilgilensin ve evi ayağa kaldırsın”. Kt 88/k 487 no.lu metin ise Ennum-Aššur’un Pilah-İštar’a yazdığı bir mektuptur.¹⁵ Ennum-Aššur Tanrıça İšhara’nın tapınağına ait bir kısmın evinin üzerine yıkıldığını, bu nedenle de mali açıdan zor durumda kaldığını belirterek, Pilah-İštar’dan yardım istemektedir. Metnin konumuzla alakalı satırlarında şu ifadeler kayıtlıdır: ⁸... be-et⁹ guš-mu-ur-tim / ša Iš-ha-ra¹⁰ a-šé-er / be-tí-a¹¹ im-qú-ut-m[a] / be-tí-a¹² i-dí-ma / i-na ki-dim¹³ wa-áš-ba-ku ...: “(Tanrıça) İšhara’nın g/kummurtum-evi benim evimin üzerine çöktü ve evimi yıktı, dışarıda yaşamaktayım”.

Şimdi sunacağımız iki belge (Kt 88/k 170 ve Kt 88/k 684) ilk defa bu çalışmada ele alınmakta olup M.Ö. ± 1884-1864 yılları arasında Anadolu’da ticari faaliyetlerde bulunmuş olan Pilah-İštar isimli tüccara aittir.¹⁶ Söz konusu metinlerden; Pilah-İštar ile Aššur-mālik’in komşu oldukları ve Aššur-mālik’in babasına ait evin Pilah-İštar’ın evinin üzerine yıkılmak üzere olduğu anlaşılmaktadır. Her iki belgede şahitlerin olması meselenin taraflar arasında hukuki bir boyut kazandığını ortaya koymaktadır.

Kt 88/k 170 no.lu belgede Pilah-İštar, Aššur-mālik’e babasına ait evin yıkılmak üzere olduğu uyarısında bulunarak, bu hususta ihmalkârlık

¹¹ Veenhof 2011: 215.

¹² Veenhof 2011: 213-215.

¹³ Hecker-Kryszat-Matouš 1998: 283.

¹⁴ Hecker-Kryszat-Matouš 1998: 165-167.

¹⁵ Kuzuoğlu 2016: 36-37.

¹⁶ KT VII-a: 19.

etmemesini istemekte, bunun yanında evin yıkılması ve kendi evine zarar vermesi durumunda ise tüm masrafları karşılaması gerekeceği hususunda muhatabını açık bir şekilde uyarmaktadır.

Kt 88/k 170

- IGI DINGIR-*ba-ni kà-ša*-[*ar*]
I-li-a IGI *A-šur*-[*ma²-lik²*]
 DUMU *I-na-a* IGI *Šu*-[*Ištar*]
 DUMU *Zi-ga-ša-ri-im*
5. IGI *Puzur*-*Ištar*
 DUMU *A-bu-ša-lim*
A-šur-ma-lik
- K. DUMU *En-um-A-šur*
 A.y. *aš-ba-at-ma*
10. *um-ma a-na-ku-ma*
a-na A-šur-ma-lik
 É *a-bi-kà i-ma-qú*[-*ut*]
hu-ru-šu um-ma šu-ut-ma
a-ha-ru-šu um-ma
15. *a-na-ku-ma šu-ma*
- K. *lá ta-ah-tù-ru-šu*
 É²-*tám² i-ma-qá-tim²ša²*
- S.K. É-*tí mi-ma i-té-pá-áš*
a-na gam-ri-a
20. *ta-za-za-am*

Tercüme: ¹⁻² İliya'nın kervan refakatçisi İli-bāni'nin huzurunda, ²⁻³ İnnāya'nın oğlu Aššur-malik'in huzurunda, ³⁻⁴ Zigašarrim'in oğlu Šu-İštar'ın huzurunda, ⁵⁻⁶ Abu-šalim'in oğlu Puzur-İštar'ın huzurunda. ⁷⁻⁹ Ennum-Aššur'un oğlu Aššur-mālik'i tuttum ve ¹⁰⁻¹¹ Aššur-mālik'e şöyle söyledim: ¹²⁻
¹³ Senin babanın evi yıkılacak, onu ihmal etme. ¹³⁻¹⁴ O şöyle söyledi: Onu ihmal etmeyeceğim. ¹⁴⁻¹⁵ Ben şöyle söyledim: ¹⁵⁻¹⁷ Eğer onu ihmal edersen ev benim evimin (üzerine) yıkıldığında ¹⁸⁻²⁰ benim masrafım olarak yapılacak her şeyi sen karşılayacaksın.

Açıklamalar:

St. 13, 14, 16: *ahāru* fiilinin I. kalıpta “arka(sın)da olmak, gerisinde olmak” ve statif formda “gecikmiştir, ertelenmiştir” anlamları ile II. kalıpta “gecikmek” karşılığı için bkz. CDA 7. Fiilin “geç olmak” anlamı CAD A/I 170'te belirtilmiştir. *uhuru* A, “gecikmek, geciktirilmek; arta kalmak” gibi

anlamları için bkz. CAD U-W 42 1. Ancak fiilin *hu-ru* şeklindeki bir çekimine rastlanmamıştır.

Kt 88/k 684 no.lu metin kısmen hasarlı olup, eksik kısımlar Kt 88/k 170 no.lu metnin yardımıyla tamamlanmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla Pilah-İštar bahse mevzu evin yıkık durumda olduğunu belirtmekte, ancak Aššur-mālik bu durumu reddetmekte ve evin sağlam olduğunu iddia etmektedir. Her iki metnin de aynı konu ile ilgili olması taraflar arasındaki problemin bir süre daha devam ettiğini göstermektedir.

Kt 88/k 684

- [IGI *A-šur-i-mi-ti*
[ša] *Tù-ùh-pí-a*
IGI *I-dí-a-bi-im*
DUMU *Zi-zi-im*[?]
5. *A-šur-ma-lik* DUMU *En[-um-A-šur]*
aš-ba-at-ma um-[ma]
a-na-ku-ma [a-na]
A-šur-ma-l[ik]
- K. *É a-bi-k[à]*
- A.y. 10. *ma-qá-tim* ¹*i-za*¹-[*az-ma*]
hu-ru-šu um-ma A-š[ur-ma-lik]
ú-lá a-ha-ru-šu
da-an um-ma a-na-[ku-ma]
šu-ma lá ta-ah-t[ù-ru-šu]
15. *[x x]-a-ma me-tù [x²]*
[i-na] ma-qà-t[im]
- K. *[x x x x]*
- S.K. *[x x im[?]]-ta-ha-aš*
[a-na ga-am]-ri-a
[ta-]ta-za-am

Tercüme : ¹⁻⁴ Tuhiya'daki Aššur-imitti'nin huzurunda, Zizum'un oğlu İddin-abum'un huzurunda ⁵⁻⁸ Ennum-Aššur'un oğlu Aššur-malik'i tuttum ve Aššur-malik'e şöyle söyledim: ⁹⁻¹¹ Senin babanın evi yıkık duruyor ve o ihmal edilmiştir. ¹¹⁻¹³ Aššur-malik şöyle söyledi: Onu ihmal etmiyorum, sağlamdır. ¹³⁻¹⁴ Ben şöyle söyledim: Eğer onu ihmal edersen ¹⁵⁻¹⁸ ..... yıkıldığında ... tahrip olursa ¹⁹⁻²⁰ benim masrafımı sen karşılayacaksın.

Sonuç olarak; M.Ö. 2. Binyıl'ın ilk çeyreğinde Anadolu'nun en önemli şehir devletlerinden biri olan Kaneš Krallığı'nın aynı ismi taşıyan

başkentinde yapılan kazılar ve özellikle de burada ele geçen çivi yazılı belgeler, bizlere pek çok yönden Anadolu ve Asur toplumlarını tanıma imkânı sağlamaktadır.

Arkeolojik çalışmalar, Asur ile yapılan uluslararası ticaret neticesinde zenginleşen ve bununla orantılı olarak da büyüyen Kaneş şehrindeki sivil mimarının belli bir sistem ve plana göre geliştiğini ortaya koymaktadır. Sahiplerinin mâlî durumlarına göre farklı büyüklüklerde ve fonksiyonlarda inşa edilen evlerin Anadolu ve Asurlu tüccarlara hem yaşam mekânları hem de iş yerleri olarak hizmet verdikleri görülmektedir. Bu çok fonksiyonlu yapılar hakkında çivi yazılı metinlerde ayrıntılı bilgi mevcut değildir. Tabletlerin büyük çoğunluğunun Asurlu tüccarların iktisadi hayatlarına dair olmaları, sosyal hayatın diğer yönleri hakkında yeterli bilgi elde etmemizi zorlaştırmaktadır. Buna rağmen Asurlu tüccarların yeni konutlar inşa ettikleri, ihmal veya başka nedenlerle evlerinin kısmen veya tamamen yıkıldığı, mali durumlarına göre hasarlı evlerini onardıkları ya da yeniden inşa ettikleri belgelerden kısmen de olsa takip edilebilmektedir. Ancak, yıkılmak üzere olan veya yıkılan evlerin bu duruma geliş sebeplerini ortaya koyacak doğal, yapısal veya sosyal nedenlere dair bir bilgi metinlerde mevcut değildir.

KAYNAKÇA

- Albayrak 2000: İ. Albayrak, “Kültepe’den Yeni Bir Vasiyetname”, *Archivum Anatolicum* 4, Ankara 2000: 1-16.
- Albayrak 2015: İ. Albayrak, “Asurlu Tüccar Şu-İstar’ın Kültepe’de Ele Geçen Vasiyetnamesi”, *Cahit Günbatı’ya Armağan*, A.Ü. DTCF, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü Sümeroloji Anabilim Dalı Yayınları, No: 417, Ankara 2015: 15-27.
- Barjamovic 2014: G. Barjamovic, “The Size of Kanesh and The Demography of Early Middle Bronze Age Anatolia”, *Current Research at Kültepe-Kanesh*, 2014: 55-68.
- Bayram-Kuzuoğlu 2014: S. Bayram-R. Kuzuoğlu, *Kültepe Tabletleri VII-a Aşşur-rē’i Ailesinin Metinleri I. Cilt: Aşşur-rē’i’nin Kendi Metinleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.
- Bayram-Veenhof 1992: S. Bayram – K. R. Veenhof, “Unpublished Kültepe texts on Real Estate” *Jaarbericht van het Vooraziatisch-Egyptisch Genootschap Ex Oriente Lux* 32, 1992: 88-100.

- Günbattı 1989: C. Günbattı, “Ev Satışı ile İlgili Beş Kültepe Tableti ve Bunlardan Çıkan Bazı Sonuçlar”, *Belleten* 206, Ankara 1989: 51-59.
- Günbattı 2014: C. Günbattı, *Harsamna Kralı Hurmeli'ye Gönderilen Mektup ve Kaniş Kralları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.
- Hecker-Guido-Lubor 1998: K. Hecker-K. Guido-M. Lubor, *Kappadokische Keilschrifttafeln aus der Sammlung der Karlsuniversität Prag*. Prague 1998.
- Kulakoğlu 2010: F. Kulakoğlu, “Kültepe Kaniş-Karumu: Anadolu'nun En Eski Uluslararası Ticaret Merkezi”, *Anadolu'nun Önsözü Kültepe Kaniş-Karumu*, Kayseri Belediyesi Kültür Yayınları No: 78, 2010: 40-51.
- Kuzuoğlu 2005: R. Kuzuoğlu, “Eski Anadolu'da İpotek Kavramının İlk İzleri”, *Akademi Günlüğü*, c. I / sy. I, 2005: 77-88.
- Kuzuoğlu 2016: R. Kuzuoğlu, “Eski Asur Kaynaklarında Tanrıça İşhara ve Akrep Sembolü”, *Archivum Anatolicum*, 10/1, Ankara 2016: 29-54.
- Larsen 2010: M. T. Larsen, “Kültepe/Kaniş Arşivleri”, *Anadolu'nun Önsözü Kültepe Kaniş Karumu*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 78, İstanbul 2010: 74-81.
- Özgüç 1999: N. Özgüç, *Kültepe-Kaniş/Neşa Sarayları ve Mabretleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.
- Özgüç 2001: T. Özgüç, “Observations on the Architectural Peculiarities of the Archive of an an Assyrian Trader of Kārum Kanesh”, *Veenhof Anniversary Volume*, Nederland, Institute Voor Hot Nabue, 2001: 367-371.
- Özgüç 2005: T. Özgüç, *Kültepe, Kaniş/Neşa*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005.
- Veenhof 2011: K. R. Veenhof, “Houses in the Ancient City of Assur”, B.S. During – A. Wossink – P.M.M.G. Akkermans (eds.), *Correlates of Complexity. Essays in Archaeology and Assyriology Dedicated to Diederik J.W.Meijer in Honour of his 65th Birthday*, PIHANS 116, Leiden 2011: 211 vd.

Kt 88/k 170 Ön Yüz

Kt 88/k 170 Alt Kenar

Kt 88/k 170 Arka Yüz

Kt 88/k 170 Üst Kenar

Kt 88/k 170 Sol Kenar

Kt 88/k 170 Sol Kenar

Kt 88/k 684 Ön Yüz

Kt 88/k 684 Alt Kenar

Kt 88/k 684 Arka Yüz

Kt 88/k 684 Üst Kenar

Kt 88/k 684 Sol Kenar